

Maandag 30 mei 2022

TivoliVredenburg – Hertz – 20.00 uur

(Vriendelijk verzoek: wilt u uw telefoon het zwijgen opleggen?)

MAYA FRIDMAN & CELLO OCTET AMSTERDAM

Maxim Shalygin *1985

Severade – voor cello-octet en cello solo (2021)

Een compositorische reis langs vele steden

Maxim Shalygin werd in 1985 geboren in Kamjanske, een middelgrote stad zo'n 450 kilometer ten zuidoosten van Kiev. Al op zijn zesde ging hij naar de lokale muziekschool en vanaf zijn veertiende studeerde hij bajan aan de vooropleiding van het conservatorium. Daar kreeg hij bovendien compositieles van Irina Ivasjenko – op vrijwillige basis, want het vak compositie bestond er niet. Na een jaar in St. Petersburg, waar hij studeerde bij Boris Tisjtsjenko, verhuisde hij op zijn twintigste naar Kiev, waar hij in 2010 zijn masterdiploma compositie behaalde aan het P.I. Tsjajkovski Conservatorium. Hierna kwam hij voor een vervolgstudie bij Cornelis de Bondt en Diderik Wagenaar aan het Koninklijk Conservatorium naar Den Haag. Deze ronde hij in 2011 af met een master compositie; hij is nooit meer weggegaan.

Een project voor het leven

Inmiddels heeft hij zich met zijn avontuurlijke stukken een stevige positie verworven in ons vaderlandse muziekleven. Al in 2012 kreeg hij in de Gaudeamus Muziekweek een eervolle vermelding voor zijn 'Symfonie voor viool solo' *Letters to Anna*. Zijn werk wordt geregeld uitgevoerd door gerenommeerde solisten en ensemble. Zo componeerde hij afgelopen oktober in opdracht van het AVROTROS Vrijdagconcert zijn koorwerk *While Combing Your Hair* voor het Groot Omroepkoor. De door Peter Dijkstra gedirigeerde première in de Jacobikerk oogstte grote publieke bijval.

Sinds 2017 werkt Shalygin aan wat hij zelf een 'project voor het leven' noemt. Het betreft een almaar uitdijende cyclus avondvullende composities voor gelijke instrumenten, onder de overkoepelende titel *SIMILAR*. Drie 'hoofdstukken'

heeft hij inmiddels voltooid. In 2017 beleefde *Lacrymosa* voor zeven violen zijn première in de Gaudeamus Muziekweek; twee jaar later volgde *Todos los fuegos el fuego* voor acht saxofoons; beide zijn inmiddels ook op cd verschenen. In april 2021 klonk in TivoliVredenburg voor het eerst de integrale versie van het derde deel, *Severade* voor negen celli. Hoofdstuk vier t/m zes zijn al in de maak, respectievelijk voor vier piano's, vijf blokfluiten en zes slagwerkers.

Severade, een noordelijke serenade

Shalygin componeerde het 75 minuten durende *Severade* voor Cello Octet Amsterdam en Maya Fridman. Voor deze onverschrokken celliste schreef hij eerder het baanbrekende *Canti d'inizio e fine*, waarin zij niet alleen de meest uiteenlopende cellotechnieken presenteert, maar ook zingt. In *Severade* – een samentrekking van 'sever', het Russische woord voor 'noorden' en serenade – rekt Shalygin de grenzen van de cello nog verder op. Speciaal voor deze compositie ontwikkelde kunstenaar Rob van den Broek 25 gloednieuwe houten instrumenten, die fungeren als extensie van de akoestische celli. Deze worden aangestuurd door de negen musici en vormen samen een spectaculair ogende (klank)sculptuur. Zo bespeelt elk van de acht tutti-cellisten naast zijn eigen cello ook een set van drie met paardenharen snaren bespannen instrumenten (gebouwd door Rob van den Broek). Deze zijn verschillend gestemd en worden aangedreven door een (stille) motor, die de betreffende cellist in gang zet via knoppen en pedalen. Het belangrijkste is een lange, pijpvormige klankkast links van de musicus, die wel wat wegheeft van een rechthoekige cello. Hierover is een enkele, dikke snaar gespannen, die door een houten wiel wordt aangestoken zodra de cellist het motortje start; door de wrijving ontstaan mysterieuze, lang doorklinkende bourdoutonen. Met een hendel kan de speler bovendien de spanning van de snaar verhogen of verlagen en aldus glissandi creëren; met een pedaal regelt hij of zij de dynamiek.

Dichte pizzicati-wolken en akkoordenloops

Links hiervan bevindt zich een roterende houten buis, bespannen met acht snaren en evenzoveel hamertjes, die als een soort muziekdoosje tinkelende pizzicati genereren. Door de rotatiesnelheid van de buis te manipuleren kunnen de musici samen dichte pizzicati-wolken genereren. Rechts van elke musicus staat ten slotte een kleine houten buis, voorzien van acht dunnere snaren. Deze worden door middel van een ronddraaiend wiel aangetokkeld en produceren zo een *loop* (een terugkerend patroon) van akkoorden. Elk van de cilinders heeft een andere combinatie van tonen, veelal consonant maar in samenspraak met elkaar ook wel stevig dissonant. Er ontstaan telkens wisselende samenklanken doordat de musici sommige snaren afdempen en zo het aantal tegelijkertijd klinkende tonen wijzigen.

Spelen als een hogepriesteres

Solist Maya Fridman zit als een hogepriesteres op een plateau in het midden. Zij bedient het vijftiende instrument, een zogenaemde *dodecagon*, een soort lier. De wanden van dit twaalfkantige instrument bestaan uit 150 willekeurig gestemde spijlen en binnenin ligt een pingpongbal. Wanneer Fridman het draaimechaniek via een hefboomconstructie in beweging zet, stuitert het balletje in volstrekt willekeurige sprongetjes tegen de stalen snaren en voegt met zijn plopende getik een hallucinant effect toe aan de sonoriteit van de celli.

Een mythisch gevoel van oneindigheid

Met zijn mechanisch aangedreven klanksculptuur reflecteert Shalygin op de ontwikkeling van de cello. Hij laat de klanken van het honderden jaren oude, akoestische instrument naadloos versmelten met die van een futuristische 'robotcello'. In de oorstrelende, maar uiterst complexe klankweefsels is het vaak onmogelijk te onderscheiden waar de muziek vandaan komt. De almaar doorklinkende bourdontonon lijken de tijd stil te zetten en creëren een haast mythisch gevoel van oneindigheid.

Dit gevoel wordt versterkt door de belichting. *Severade* opent in het donker, met een zacht, onaards geruis van de bourdon-snaren. Terwijl het licht langzaam aangaat, mengen de cellisten zich haast sluipenderwijs in het betoog met pianissimo gespeelde, aangehouden tonen. De dynamiek wordt luider en de ritmiek sneller, maar dan slaat de sfeer abrupt om en klinkt een statige dans van druppelende pizzicati. Deze sterren weg in het niets. Pas na zo'n vier minuten zet ook Maya Fridman haar stok op de snaren en speelt een intense klaagzang, gedragen door een zacht zoemend klankbed van haar collega's en het mechanische instrumentarium.

Trage climaxen, microtonen en een serene sfeer

Severade is een lange aaneenschakeling van langzaam opbouwende climaxen en naar bijna-stilte afbouwende diminuendi. Trage koralen van stijgende en dalende glissandi staan tegenover virtuoze lagen van prikkelende pizzicati, engelachtige flageoletten en vervreemdende microtonen. De trage pas, de weemoedige, veelal dalende, melodielijnen en lang aangehouden tonen scheppen een serene en rituele sfeer, die wordt versterkt door bezwerend herhaalde korte streken. De interactie tussen solo cello en tutti is als van één samen ademend organisme. Als luisteraar word je onherroepelijk meegevoerd op een nachtelijke tocht door een sprookjesachtig landschap.

Alsof dit alles nog niet zinsbegoochelend genoeg is, doorsesemt Shalygin het geheel met geluiden van band. Zo horen we op de achtergrond soms het gekir van een baby (Shalygins eigen dochtertje), als verre echo uit het verleden of geheimzinnig voorbode van een mythische toekomst.

Tegen het einde zwellen gruisige elektronische klanken en diep ronkende lage tonen van de celli aan tot een omineus fortissimo, dat wordt gekruid met het spookachtige gejammer van walvissen.

De sfeer slaat opnieuw abrupt om wanneer Fridman de draailier in gang zet en het pingpongballetje met zijn sprongetjes een lichtvoetig getingel teweegbrengt. Terwijl het licht dooft, speelt Fridman nog één zoete solo in het hoogste register van haar instrument, terwijl ze via een tweede mechaniek de dodecagon ook nog als een wieg heen en weer laat schommelen. Ze eindigt met een sensueel *flautando*. In totale duisternis maakt het balletje nog enkele laatste sprongetjes, dan is het stil.

Met zijn combinatie van akoestische en mechanische instrumenten weeft Shalygin een overtuigend geheel uit Slavische emotionaliteit en westerse nuchterheid – precies de 'noordelijke serenade' waarnaar de titel *Severade* verwijst.

Thea Derks

Maya Fridman maakte in Utrecht in korte tijd naam als telkens verrassend musicus, iemand die onvermoede karaktertrekken in de cello aanboort en componisten, lichtkunstenaars en andere artiesten verleidt om hun talenten voor de cello aan te wenden. Het begon hier met het winnen van de Dutch Classical Tour and Award in 2019, in TivoliVredenburg, en culmineerde in de benoeming tot Artist in Residence bij TivoliVredenburg in het seizoen 2020-2021. Minstens zoveel aandacht trokken haar albums, die naar vorm en inhoud getuigen van een zeer persoonlijke band met de cello: *The Invisible Link* (2015) *Elegyen Red Velvet* (2017, beide een 10 van *Luister*) *The Fiery Angel* (2018) *Canti d'inizio e fine* (2019), met werken van Maxim Shalygin, *REID* (2019), *Ten Songs of Change* (2021) en vandaag dus *The Forest in April*, met daarop o.a. twee nieuwe celloconcerten van Jan-Peter de Graaff, die hij speciaal voor Maya Fridman componeerde.

Cello Octet Amsterdam is een avontuurlijk collectief van cellisten dat staat voor nieuwe muziek en interdisciplinaire voorstellingen. In de hedendaagse muziekwereld is het Octet een begrip geworden, onder andere door samenwerkingen met componisten als Philip Glass, Sofia Goebaidolina, Arvo Pärt, Theo Loevendie, Mauricio Kagel, Michael Gordon en Kate Moore. Arvo Pärt zei na de première van zijn eerste stuk voor het Octet: 'Het Octet is goud waard, ik heb dit ensemble tien jaar te laat ontdekt.' Vanuit de overtuiging dat musici midden in de samenleving staan en de verantwoordelijkheid hebben om bij te dragen aan maatschappelijke discussies (denk aan zaken als de consumptiemaatschappij, migratie en mensenhandel), gaat het Octet regelmatig bijzondere samenwerkingen aan met componisten, theatermakers, choreografen en maatschappelijke organisaties.